

«ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИДАННЯ:

ТАЦІЙ В. Я., президент НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (голова редколегії)
ШЕМШУЧЕНКО Ю. С., академік-секретар відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (заступник голови редколегії)
ПЕТРИШИН О. В., перший віце-президент НАПрН України, академік НАПрН України (відповідальний секретар редколегії)
БАРАБАШ Ю. Г., член-кореспондент НАПрН України
БИТЯК Ю. П., академік-секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України
БОРИСОВА В. І., член-кореспондент НАПрН України
БОРИСОВ В. І., академік-секретар відділення кримінально-правових наук НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, академік НАПрН України
БУРОМЕНСЬКИЙ М. В., член-кореспондент НАПрН України
ГЕТЬМАН А. П., заступник академіка-секретаря відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАПрН України
ГЛІБКО С. В., в. о. директора Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ГОНЧАРЕНКО В. Д., академік-секретар відділення теорії та історії держави і права НАПрН України, академік НАПрН України
ГУСАРОВ С. М., член-кореспондент НАПрН України
ДОВГЕРТ А. С., член-кореспондент НАПрН України
ЖУРАВЕЛЬ В. А., член-кореспондент НАПрН України
КІВАЛОВ С. В., керівник Південного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України
КОМАРОВ В. В., академік НАПрН України
КРУПЧАН О. Д., директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, академік НАПрН України
КУЗНЕЦОВА Н. С., академік-секретар відділення цивільно-правових наук НАПрН України, академік НАПрН України
КУЧЕРЯВЕНКО М. П., заступник академіка-секретаря відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України
МАКСИМОВ С. І., член-кореспондент НАПрН України
МАМУТОВ В. К., керівник Донецького регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України
НАСТЮК В. Я., член-кореспондент НАПрН України
НОР В. Т., керівник Західного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України
ОРЛЮК О. П., директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ПИЛИПЧУК В. Г., директор Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ПРИЛИПКО С. М., академік НАПрН України
СЕРЬОГІНА С. Г., директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ТИХИЙ В. П., віце-президент – керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України
УСТИМЕНКО В. А., заступник керівника Донецького регіонального наукового центру НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ШАКУН В. І., голова координаційного бюро з проблем кримінології відділення кримінально-правових наук НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ШЕПТЬКО В. Ю., заступник академіка-секретаря відділення кримінально-правових наук НАПрН України, академік НАПрН України
ШУЛЬГА М. В., член-кореспондент НАПрН України

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 1

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ
І ПРАВА УКРАЇНИ**

Харків
«Право»
2016

Р

РАДА НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УСРР (УРСР) – найвищ. викон. і розпорядчий орган держ. влади УСРР (з 1937 – УРСР), що був утворений замість Тимчасового робітн.-сел. уряду України й діяв у період 1919–46. Відомі абревіатури: РНК УСРР (УРСР) і Раднаком УСРР (УРСР). За Конституцією УСРР 1919 РНК складалася з голови і наркомів та підпорядковувалася у своїй діяльності Всеукр. з'їзду робітн., сел. і червоноармійських депутатів і ВУЦВК. Зокрема, за ст. 11 Конституції 1919 ВУЦВК і з'їзд визначали заг. напрям діяльності РНК. Крім того, виключному віданню ВУЦВК належали обрання й звільнення як голови РНК, так і наркомів. У ст. 16 Конституції визначалася компетенція РНК, до якої належали всі питання і справи у галузі зак-ва та заг. управління країною; при цьому рішення РНК з приводу тих або ін. питань повинні були представлятися на затвердження ВУЦВК. 14 берез. 1919 ВУЦВК затвердив перший склад РНК УСРР. Головою уряду і наркомом іноз. справ став Х. Раковський, наркомом військ. справ було призначено М. Подвойського, наркомом внутр. справ – К. Ворошилова, наркомом праці – Б. Магідова, наркомом юстиції – О. Хмельницького, наркомом фінансів – Ф. Земіта, в. о. наркома соц. забез-

печення – Л. Голубкова, наркомом освіти – В. Загонського, наркомом шляхів – О. Жарко, наркомом землеробства – М. Мещерякова, головою Укр. Раднаргоспу – Е. Квірінга, наркомом держ. контролю – М. Скрипника, наркомом продовольства – О. Шліхтера, в. о. наркома охорони здоров'я – І. Русякова, наркомом пошт і телеграфу – І. Халепського, наркомом рад. пропаганди – Г. П'ятакова, головою Реввійськради республіки став А. Бубнов. До РНК були включені також В. Межлаук (заст. наркома з військ. справ) і Л. Рузер (заст. наркома продовольства). Конституція УСРР 1929 визначила РНК як розпорядчий та викон. орган ВУЦВК, на який було покладено здійснення заг. управління УСРР. Відповідно до ст. 39 Конституції РНК УСРР у межах наданих їй ВУЦВК повноважень могла видавати законод. акти й постанови, обов'язкові до виконання на всій території республіки. До складу РНК були включені голова РНК, його заст., наркоми, а також уповноважені загальносоюзних наркоматів, які отримували право дорадчого або ухвального голосу. Безпосереднє кер-во окр. галузями держ. управління покладалося на наркомати внутр. справ, юстиції, зем. справ, фінансів, торгівлі, праці, освіти, охорони здоров'я, соц. забезпечення, Робітн.-сел. інспекції тощо, а також на керівників ДПУ, ВРНГ, Центр. стат. управління та ін. Очолювали наркомати члени РНК – наркоми, які у своїй діяльності були відповідальні перед ВУЦВК і РНК УСРР. За Конституцією УРСР 1937 РНК ставала найвищ. викон. і розпорядчим органом держ. влади УРСР. Встановлювалася відповідаль-

ність і підзвітність РНК перед ВР УРСР, а у період між її сесіями – перед Президією ВР УРСР. До компетенції РНК входило вид. постанов і розпоряджень, а також перевірка їх виконання на основі законів СРСР і УРСР, а також постанов і розпоряджень РНК СРСР. Законод. повноважень РНК УРСР не мала. У ст. 43 Конституції уточнювалися питання, які могла вирішувати РНК УРСР: об'єднання і спрямування роботи наркоматів республіки та ін. підвідомчих їй госп. і культ. установ; об'єднання і перевірка роботи уповноважених загальносоюзних наркоматів; вжиття заходів для здійснення народногосп. плану, держ. і місц. бюджетів УРСР, забезпечення громад. ладу, оборона інтересів д-ви та охорона прав гр-н; спрямування і перевірка роботи РНК Молдав. АРСР; утворення, за необхідності, спец. к-тів і гол. управлінь при РНК УРСР у справах госп. і культ. буд-ва. Конституція надавала право РНК припинити виконання постанов і розпоряджень РНК Молдав. АРСР, рішень і постанов обл. рад та скасовувати постанови і розпорядження виконкомів обл. рад, накази та інструкції наркомів. Відповідно до Конституції 1937 РНК УРСР утворювалася ВР УРСР у складі голови РНК, його заст., голови Держ. планової комісії УРСР, уповноваженого К-ту заготівель СРСР, нач. Управління у справах мистецтв, уповноважених загальносоюзних наркоматів та наркомів, які очолювали союзно-республік. комісаріати (харчової, легкої, лісової промисловості, зем. справ, зернових і тваринницьких радгоспів, фінансів, внутр. торгівлі, внутр. справ, юстиції, охорони здоров'я) або республік. (освіти, місц. промисло-

вості, комунального госп-ва, соц. забезпечення). Союзно-республік. комісаріати УРСР перебували у подвійному підпорядкуванні – РНК УРСР та відповідного союзно-республік. наркомату СРСР. РНК УРСР існувала до її перетворення на РМ УРСР у берез. 1946. РНК УСРР (УРСР) у різні періоди її діяльності очолювали: Х. Раковський (1919–23), В. Чубар (1923–34), П. Любченко (1934–37), М. Бондаренко (1937–38), Д. Коротченко (1938–39), Л. Корнієць (1939–44), М. Хрущов (1944–46).

Лит.: Хрестоматія з історії держави і права України, т. 2. К., 2000; Історія держави і права України, т. 2. К., 2003; Коник С. Формування та становлення вищих органів державної влади УСРР на початку 1920-х років: організаційно-правовий аспект // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України, 2004, № 4; Історія конституційного законодавства України / упоряд. В. Д. Гончаренко. Х., 2007.

Д. А. Шугаль.

РАЙОН (франц. *rayon* – район) – адм.-тер. одиниця у системі адм.-тер. устрою України, складова частина області. Є середнім рівнем адм.-тер. устрою, тер.-просторовою межею функціонування громад тер. (сіл, селищ, міст).

У 1920 в результаті адм.-тер. реформи на тер. України як одиниці адм.-тер. поділу були ліквідовані губернії, повіти, волості; натомість створювалася нова система поділу – на округи й Р.

В УСРР, як і на тер. всього СРСР, із поч. 1920-х почала реалізовуватися ідея нового районування країни і перетворення старої структури адм.-тер. поділу на нову, розроблену Держпланом.